

Lecture 8

History of Science and Philosophy

HAMLET İSAXANLI

19 APRIL 2014

Aristotelin kosmoqoniya/kosmologiyası

- 55 sfera. büllur sferalar
- –“o tərəfdə” xüsusi bir sfera. “ilk işəsalan” Ağıl
- Hər böyük sfera qonşu kiçiyi hərəkət etdirir
- Yerə yaxın olanlar mükəmməl deyil. hippoped
- Meteorit, komet-qeyri-mükəmməl. “Ayaltı”nda
- “Göy yaradılmayıb və məhv ola bilməz”-Platona əks
- Yer kürə şəkilli (Ay tutulması, ulduzların dəyişməsi)
- Kainat sonlu və kürə şəkilli. Qərbdən şərqə hər
- Geosentrizm (bir nöqtə tərpənməz qalmalı!)
- gerçək mexanizm(?)model. Uzunömürlü səhvlər

Aristotelin biologiyası

- **Lesbos adası. Müşahidələr (+Theophrastus)**
- **Zoologiya. Təsnifat. 500-dən artıq heyvan**
- **“qansız”, “qanlı” (istiqlanlı, soyuqqanlı?)**
- **Delfin, balina və su donuzları-quru hey. bənzər**
- **təkamül (ibtidai rüşeym...canlı; cücənin yumurtadan inkişafı müşahidə...)**
- **ata və ananın mühüm və bənzər rol oynadığı**
- **ata:tam/“isti”-mük.ana tamamlanmamış/soyuq**
- **ana:maddə, ata:daha yüksək statuslu forma**
- **irsiyyət sahəsində fikirlər.zənci+ağ...ağ,+1-zənci**

Aristotelin biologiyası

- Ruh ölümsüz deyil, ruh formadır (heyvan. da
- ali (kamil) heyvanlar. Doğum!
- kamilliyi aşağı olan yumurta ilə bala çıxarır
- qansızlar isə sürfə/grub/maggot) ilə çoxalırlar
- görmə: obyektən göz-nəm. Empedokles kimi
- +səhvlər: aqlın əsas orqanı ürəkdir
- Beyin qanı, hərarəti soyutmaq üçündür (?)
- arteriya və vena arasındakı fərqi bilmir
- əzələ(?) hər tərəfdə 8 qabırğa(?)
- diş sayı qadınlarda kişilərdən az (?)

Fəlsəfə və onun tərkib hissələri

- **Elm, ya sənət? Düşüncə texnikası (tənqidi-sistemli)**
Dünya və insan. Hədəfə çatmaq? Yol! Dil! Dəyərlər, anlayışlar, ideyalar. Ağlın hüdudlarını qavramaq?!
Analitik-sintetik düşüncə. **Bilik, varlıq-nəz, dəyər-pr.**
Fərqli düşünmək! Voltaire: sizinlə eyni görüşdə deyiləm, ancaq onları söyləmə haqqınızı ö-q-m-edəcəm
- **Epistemologiya/Bilik nəzəriyyəsi.** Subyektlə (bilmək istəyənlə) obyekt (bilinilməsi istənən) arasında münasibət. Biliyin imkanı və imkansızlığı, qaynağı və ölçüləri. Məntiq. Şübhəçi, empirist, rasionalist, intuisionist, pozitivist, pragmatistlər,...
- **Elm fəlsəfəsi.** Elmi bilik və nəzəriyyələr. Qanunlar. Kumulyativlik
- **Ontologiya/Varlıq fəlsəfəsi.** Varolan nədir? Növlər. Varolanın təbiəti. Materializm-idealizm. Kosmoqoniya

Fəlsəfə

- **Metafizika.** İlk fəlsəfə. Ontologiya + Kosmologiya. Fəlsə? Zehin-bədən. Ağlın hüdudları? Orta yol? Böyük sual - fərqli cavablar. Heyvanla tanrı arasında. Şübhə
- **Zehin/mind fəlsəfəsi.** Şüur-materiya. Dualizm-monizm.
- **Əxlaq fəlsəfəsi/Etika.** Dəyərlər. Azadlıq. Xoşbəxtlik.
- **Siyasət fəlsəfəsi.** Siyasi anlayışlar, hakimiyyət. İnkişafın əsası? (azadlıq, iqtisad, hakimiyyət əzmi, ...?)
- **Sənət fəlsəfəsi/Estetika.** Güzəllik duyğusu. Sənət və doğru. Sənət və əxlaq. Təqlid. Romantizm...
- **Din fəlsəfəsi. Təhsil fəlsəfəsi. Tarix fəlsəfəsi**
- **Dil fəlsəfəsi. Hüquq fəlsəfəsi...**

Aristotelin Metafizikası

- “All men by nature desire to know”. 3 növ elm: nəzəri, poetik/məhsuldar, əməli/praktik
- metafizika/ilk fəlsəfə!! fizika! riyaziyyat.(Fərabî-İbn Sina)
- **Varlıq: fərdi (maddi, dəyişən, müstəqil varlıq) ideya/forma (sabit, müstəqil varlığı olmayan).**
Tanrı-müstəqil varlıq, dəyişməz-tək!
- Maddi+ideya/forma! Platon-ideya?! Nə mater-m, nə ideal-m! **Bu dünya və mater-t olmamaq** imkanı!
Forma-universaliya/növ/ümumi. Xüsusidə görünür.
- xüsusi-substansiya(Zakir-subst, insan-universaliya).
Lingvistik!? “Platonizm-yeni lüğətlə”!? (B. Russell)
- Mahiyyət(obyektin əsas keyfiyyəti, dəyişsə, o deyil)

Aristotelin Metafizikası. Məntiq

- 4 dəyişmə:məkanda y-d, keyfiyyət d, böyümə-kiçilmə, doğulma-yoxolma. Dəyişən-maddə! Maddədə dəyişən keyfiyyətlər-forma! Tanrı-saf forma. Tanrı-insan əbədi!
- Növlər-sabit. Aşağı-yuxarıya keçə bilər. Palıd qozası-palıd ağacı, uşaq-böyük. **Potensial qüvvə. A: A+B(P).**
- Məntiq/“analitik”. Loqixə/dialektika.“Orqanon”(alət,vasitə)
- Sənət. Silloqizm: $A \& B \rightarrow C$. Bütün insanlar ölümlü & Sokrat insandır \rightarrow Sokrat ölümlü. Anlayışlar/“kateqoriyalar” arasındakı münasibət. “Kiçik, orta, böyük”. Sokrat $<$ insan $<$ ölümlü.
- Zəif nöqtə: Bütün insanlar ölümlü? Indusiya/təcrübə əsaslı yəqin?ehtimal!? Deduksiya-elm: səbəb \rightarrow nəticə. İnduksiya! Xüsusidən ümumi(geniş), ümumidən xüsusi(şübhəsiz)! Dil!

Aristotel ruh haqqında

- Ruhun təbiəti. Maddə+forma. Ruh bədənin forması /fəaliyyəti, bədən ruhun maddəsi/qüvvəsi. Balta-kəsmə
- **Ruh bədənəndən ayrılmaz** (bədən zindan deyil. ?Platon).
- Bitki ruhu-bəsləyici(törəmə), heyvan r-duygulu, insan r-ağıllı
ağıllı→duygulu→bəsləyici. duyma < xəyal gücü < düşünmə
bilmək: duyğu→xəyalgücü→təcrübə→mühakimə→qavrama
- **Ruh köç etmir.** Bədənlə eynizamanda ölür. Ağıl ruhdan yüksəkdir, mürəkkəbdir, ayrı yaşaya bilir, əbədi-ölümsüz.
riyaz və fəlsəfəni qavrayan!?
- Fəal Ağıl? Ali mövqe?Praktik ağıl arzudan, nəzəri-düşüncədən doğur. Arzu və düşüncə birləşməli (həyata keçmə üçün)

